

GÖTEBORGS
UNIVERSITET

Förskolläraryrkets historiska professionsprofilering

Begränsningar och förutsättningar

Namn: Kajsa Andersson & Nina Tjell
Program: Förskolläraryrket HT11

Uppsats/Examensarbete: 30 hp
Kurs: LÖXA1G
Nivå: Grundnivå
Termin/år: VT/2014
Handledare: Karin Gustafsson
Examinator: Ingrid Pramling Samuelsson
Kod: VT142920-056
Nyckelord: Förskola, Förskollärare, Barnskötare, Professionsstatus, Kvalité, Kompetens, Statushöjande strategier.

Abstract

Problem: I och med den nya revideringen av läroplanen för förskolan Lpfö (rev.2010) stärktes förskollärarens uppdrag och ansvarsfördelningen inom arbetslaget tydliggjordes. Detta för att bland annat kunna öka kvalitén i förskolans verksamhet och att nyttja varje verksam yrkesgrupps kompetenser till fullo. Till följd av gamla mönster av att dela ansvaret lika sinsemellan arbetslaget har den förtydligande ansvarsfördelningen i Lpfö 98 (rev.2010) kommit i skymundan och har i de flesta förskolor inte integrerats fullt ut. Detta i sin tur bidrar till att arbetslaget olika kompetenser och utbildningars relevans till att fullfölja vårt uppdrag i enlighet med styrdokumentet för förskolan utslutits och inte tagits tillvara.

Syfte: Syftet med denna text är att belysa förskolläraryrkets framväxt i Sverige samt hur ett ständigt föränderligt uppdrag bidragit till oklarhet kring yrkets professionsstatus. Vidare diskuteras vad detta potentiellt kan få för konsekvenser för förskolans verksamhet, kvalité samt barns förutsättningar till utveckling och lärande.

Material: En halvstrukturerad intervju har genomförts med Anna-Mia Nilsson på lärarförbunden där frågor konstruerats för att fördjupa det avgränsade problemområdet som fokuserats på. Detta för att det finns begränsat med information på vårt fokus.

Metod: I denna litteraturanlys har en omfattande mängd litteratur används för att sedan systematiskt analyseras för att fokusera på ett avgränsat syfte. De källor som främst används har skrivits på uppdrag av regeringen.

Teori: Med utgångspunkt i professionsteori diskuteras och problematiseras förskollärarkårens förutsättningar och begränsningar i strävan efter professionsstatus.

Analys: Otydlighet kring ansvarsfördelning och förskollärares professionsstatus får konsekvenser för förskolans kvalité och därmed även för barns jämlika förutsättningar för lärande och utveckling.

De viktigaste resultaten: Ökad professionsstatus för förskollärare och högre förskollärartäthet bidrar till högre och mer jämlik kvalitet i den svenska förskolan.

Förord

Som förskollärestudenter har vi fått möta fördomar och okunskap kring förskolläraryrket och vad vår profession innebär. Vi har kontinuerligt fått argumentera för vikten av vårt framtida yrke. Efter att ha diskuterat detta med våra studiekamrater har vi fått uppfattningen att fler har fått tampas med dessa fördomar. Även de förskollärare och barnskötare vi mött under de tillfällena vi haft verksamhetsförlagd utbildning, hädanefter benämnt VFU, beskriver att de under sina år som verksamma regelbundet såväl privat som yrkesverksamma i mötet med vårdnadshavare mött samma okunskap kring yrkets innebörd. Brist på kunskap kring förskolans verksamhet och förskolepersonalens uppdrag har yttrat sig i form av ifrågasättanden såsom ”Är det nödvändigt att utbilda sig för att bli lektant, du ska ju bara passa barn?”. Attityder som dessa tyder på att de kan råda en ovisshet i samhället kring vikten av förskolans verksamhet och för vem den tjänar nytta, för vårdnadshavare eller barn. Förlegade idéer om att förskolans verksamhet finns till för att tillgodose vårdnadshavares behov av avlastning präglar fortfarande synen på förskolan.

Då vi inom en snar framtid kommer att påbörja vårt yrkesliv som förskollärare finner vi att denna studie har gett oss stor insikt i vårt yrkes historiska framväxt vilket bidragit till en stor respekt inför vårt kommande uppdrag. Vi har genom författandet av denna litteraturstudie tillägnat oss fördjupad kunskap kring förskollärarkårens yrkesstatus ur ett samhällsperspektiv samt hur vi kan påverka denna. Vår förhoppning är att verksamma inom förskolan såväl som forskare och politiker ska dra nytta av texten i en strävan att höja förskollärares professionsstatus.

Vi vill tacka alla som bidragit till denna text med såväl kloka ord som med personliga erfarenheter.

Göteborg 2014

Kajsa Andersson & Nina Tjell

Innehållsförteckning

Abstract	2
Förord	3
Inledning.....	5
Problemformulering och syfte.....	6
Forskningsöversikt	7
Förskolan ur ett historiskt perspektiv	7
Förskolans läroplan	8
Läraryrkesutbildningens framväxt.....	9
Läraryrkeslegitimationer.....	11
Intervju med Anna- Mia Nilsson.....	12
Teoretisk anknytning.....	13
Design, metoder och tillvägagångssätt.....	13
Verksamma yrkesgrupper i förskolans verksamhet och dess ansvarsfördelning.....	15
Förskolläraryrket som profession.....	17
Professionsstatushöjande strategier.....	19
Slutdiskussion.....	22
Den svenska förskolans historik.....	22
Förskolläraryrkesutbildningens förutsättningar för verkställande av förskolans uppdrag.....	22
Arbetsfördelning inom och mellan förskolans yrkeskåror	23
Samverkan och vårdnadshavares rätt till inflytande	24
Professionsstatus och konsekvenser för förskolans kvalitet.....	25
Litteraturlista	28
Bilagor.....	30
Intervju	30

Inledning

Den svenska förskolan befinner sig i en brytningstid och präglas av ökade krav och målstyrning med ett tydliggjort uppdrag för verksamhet och förskollärare. I en tid där samhällets krav på barn och unga växer behövs en kvalitativ utbildning där alla barn möts av kompetenta förskollärare och likvärdiga förutsättningar till lärande och utveckling. År 2011 påbörjades implementeringen av en ny läroplan i vilken förskolans uppdrag förstärktes som en grundläggande aspekt i grundläggande av barns livslånga lärande. På uppdrag av regeringen förändras och utökas förskollärarytbildningen, med start höstterminen 2011, för att de förskollärare som utbildas i större utsträckning ska kunna arbeta mot de mål som anges i den reviderade läroplanen. Redan verksam förskolepersonal fortbildas i syfte att tillägna sig nya kompetenser vilka i och med den reviderade läroplanen är nödvändiga för en verksamhet av hög kvalitet. I förskolans verksamhet agerar främst två yrkesgrupper, förskollärare och barnskötare vilkas kompetenser och förutsättningar att verkställa förskolans uppdrag behandlas nedan. Vidare problematiseras förskolans historik i att arbeta inom arbetslag där individuella kompetenser i låg utsträckning tillvaratas och arbetsuppgifter delas lika (Skolverket, 2010).

För att skapa en likvärdig utbildning krävs en satsning på de yrkeskårer som arbetar inom förskolan och deras kompetens. Denna text syftar delvis till att synliggöra konsekvenser av att förskolans personal till följd av olika utbildningsnivåer ges olika förutsättningar att verkställa förskolans uppdrag. Det finns en stor problematik i att den fortbildning som erbjuds sällan följs upp och kontinuerligt utvecklas i en riktning som är kompatibel med de styrdokument som är aktuella för verksamheten. Det är av stor relevans att förskollärarkårens kompetens och förutsättningar till fortbildning synliggörs och problematiseras i relation till barns lärande och utveckling. Vidare diskuteras i texten det faktum att de primärt verksamma yrkeskårerna i förskolan har två helt olika typer av utbildning och därmed också kunskapsbas. Förskollärarytbildningen är högskoleförlagd och bygger därmed på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet medan barnskötarytbildningen generellt förläggs vid gymnasieskola. Att kompetenserna hos de anställda varierar i såpass stor utsträckning bidrar till en problematik i hur verksamheten utformas särskilt då man på många förskolor fördelar arbetsuppgifter efter arbetsskift. Enligt vår erfarenhet kan de verksamma yrkeskårernas olika utbildningsnivå få konsekvenser för barns förutsättningar till lek, lärande och omsorg vilka är de ledord på vilka förskolans läroplan vilar (Skolverket, 2010).

Problemformulering och syfte

I förskolans verksamhet arbetar främst förskollärare och barnskötare. Förskolan har en historik där termen ”arbetslag” används om den personal som arbetar på förskolans inbördes avdelningar. Läroplanen för förskolan uttryckte ursprungligen inga direktiv för vilket ansvar respektive yrkesgrupp har för en kvalitativ verksamhet då detta styrdokument riktades gentemot arbetslaget (Skolverket, 1998). I den reviderade upplagan av förskolans läroplan tydliggjordes och särskrevs förskollärarens ansvar från arbetslaget (Skolverket, 2010). Trots detta bedrivs förskolan i många avseenden likadant som tidigare. Arbetslaget delar på ansvar och uppgifter på samma vis som man i den svenska förskolan gjort sedan 1970-talet. Denna litteraturanalys belyser konsekvenser av bristen på statliga direktiv för hur förskolans verksamhet bör bedrivas och hur ansvarsfördelning i relation till kompetens i högre utsträckning bör vara en riktlinje för den svenska förskolan. Kompetenserna inom de vanligaste verksamma yrkesgrupperna inom förskolan, förskollärare och barnskötare, ställs i relation till varandra. Vidare diskuteras de verksamma yrkeskårens förutsättningar att verkställa de mål som angivits i de styrdokument som är aktuella för förskolans verksamhet (SOU 1997:157).

Anna-Mia Nilsson arbetar fackligt vid lärarförbundet och är sedan många år insatt i flera av de frågor denna studie syftar till att utreda. En intervju med Anna-Mia Nilsson har av denna anledning genomförts vilken ligger till grund för vidare utredning av de frågor som är centrala för texten. Yrkesutövandet skiljer sig i stor utsträckning mellan förskolan och skolan vilket leder till olika förutsättningar att verka professionellt. Beroende på oklarheten kring huruvida förskolläraryrket är ett yrke av professionsstatus, otydlighet kring arbetsfördelning och bristen på kunskap kring förskolans funktion (Berntsson, 2006). Således syftar avsnitten om profession till att dels diskutera huruvida förskolläraryrket är en profession och dels hur ökad professions potentiellt kan komma att gynna yrkeskårens förutsättningar att verkställa de strävandemål som anges i läroplanen för förskolan (Skolverket, 2010).

Ur ett samhällsperspektiv finns det ett behov av att få större insikt i vikten av förskolan och det begynnande livslånga lärandet. Förskolans personal, då främst förskollärare, kan dra nytta av denna text i strävan att höja yrkets profession och öka medvetenheten kring de faktiska uppdraget. Ur ett professionsstatusperspektiv är det relevant att undersöka huruvida förskolläraryrket uppfyller de kriterier som krävs för att av samhället uppfattas som en profession och hur en yrkeskår samt förskoleverksamhet kan gynnas av en ökad professionsstatus. Studiens huvudsakliga fokus är förskollärare men berör även andra verksamma yrkesgrupper i förskolans verksamhet. Vidare förs en diskussion med syfte att påvisa om och hur förskolans kvalitet kan komma att påverkas av en mer enhetlig kompetens bland förskolans personal och en ökad professionsstatus för förskollärare.

Nedan presenteras de frågeställningar vilka fungerat som underlag för att besvara den problemformulering som beskrivits ovan:

- Vilka faktorer påverkar förskollärares professionsstatus?
- Vilken påverkan om någon har den reviderade läroplanen för förskolan haft för arbetsfördelningen mellan barnskötare och förskollärare?
- Vilken om någon påverkan har ansvarsfördelning inom förskolan på barns förutsättningar till likvärdig utbildning?

Forskningsöversikt

Förskolan ur ett historiskt perspektiv

Industrialiseringen på 1800-talet förändrades samhället och många familjer flyttade till de större städerna och arbetade. I och med industrialismen så saknade många barn någonstans att vara om dagarna, de strövade ofta omkring utan någon sysselsättning, vissa barn kunde ses tiggare eller stjälare från andra. De äldre syskonen fick ofta passa sina yngre syskon och barnen gavs även ansvaret att hjälpa till att försörja familjen. Som en del av ett generellt politiskt åtgärdsprogram så skapades småbarnsinstitutioner så att barnen hade någonstans att vara om dagarna. Bland dessa institutioner finner vi småbarnsskolor som främst skulle undervisa barn från ca 2 års ålder och barnkrubban som fanns till som tillsyn och omsorg för de allra minsta barnen och var starkt knuten till fattighetsproblematiken. Barnkrubban gav ensamma mödrar som fått ett jobb möjligheten att försörja sina barn och en plats för barnen att vistas om dagarna. I barnkrubborna arbetade främst utbildade eller lågutbildade kvinnor. Under 1900-talet skapades Fröbelinspirerade barnträdgårdar runt om i Europa som grundades främst av kvinnor i ambitionerna om en ny och bättre barndom och uppfostran. Det skapades även som ett sätt för vissa borgliga kvinnorörelser att skapa sig ett fält inom vilket de kunde arbeta. Barnträdgården hade en utbildad ledarinna som styrde och verksamheten var pedagogiskt inriktad. Barnträdgårdsledarinnorna ville förändra mer än pedagogiken i förskolan, de ville förändra barnet, samhället och framtiden. Denna ambition har följt med förskolan ända tills idag, att förskolan vill påverka och förändra barns förutsättningar för utveckling och lärande. Andelen barn som regelbundet vistades i barnträdgårdar och barnkrubbor var vid denna tid fortfarande låg (Holmlund, 1996).

Ellen och Maria Moberg var två av de mest betydelsefulla personerna för förskolan och dess utveckling under början av 1900-talet i Sverige. De startade barnträdgårdar och barnkrubbor i Sverige. De skapade även aktiva nationella och internationella nätverk för dåtidens ledarinnor och för alla de personer i samhället som var intresserade av uppfostran och "barnafrågan". De ville framhäva bildningsfrågan och satsade starkt på barnens uppfostran. Den socialpolitiska "barnafrågan" vilken innebar att dåtidens förskolor genom barns utbildning på lång sikt kunde förändra samhället var central. Barnträdgårdar och barnkrubbor var revolutionerande då Holmlund (1996) menar att barnet och dess utveckling stod i centrum för verksamheten. Barnet sågs som en individ och barnens röst och perspektiv betonades. Barnet skulle utvecklas och lära på ett sätt som var förankrat i barnets erarenheter såsom dans, musik och fler sätt som knöt an till barns vardag. Vikten av kunskapen kring barnens utveckling och lärande kom att spridas genom barnträdgårdarna och de nätverk som skapades kring dem. I och med dessa nätverk var kunskapen något som gick från mun till mun och som var praktikbaserad inom intuitionerna (Holmlund, 1996).

Under slutet av 1930-talet kom Ellen Moberg att förändra barnkrubbornas villkor, eftersom barnkrubban fick ekonomiskt stöd av kommunen och verksamheten kom att kommunaliseras. Ellen Moberg ville även få bort "fattighetsstämpeln" som allt sedan 1800-talet präglade synen på barnkrubban. En åtgärd för att åstadkomma detta var att dels ändra namnet på verksamheten till "daghem", man bytte även inriktning för verksamheten. Barnens uppfostran borde enligt Ellen Moberg vara en samhällsfråga och barnträdgårdsledarinnorna lyckades övertyga daghemmen (barnkrubban) att deras kompetens och syn på barns uppfostran och lärande var nödvändiga. Under 1960- och 1970-talet skedde det återigen en samhällsförändring som kom att påverka familjernas levnadsvillkor. Det skedde stora förändringar inom arbetsmarknaden och ekonomin inom familjerna. Det krävdes att båda föräldrarna bidrog till att försörja famil-

jen och därmed började kvinnor i allt större utsträckning att arbeta utanför hemmet. Detta bidrog i sin tur till att daghemmen var tvungna att expandera och de blev därmed skattefinansierade. Daghem kom att bli en verksamhet för alla och gick från att ha ett lågt barnantal till att bli en verksamhet med hög andel barn. Denna expansion bidrog till ökad jämställdhet och förändrade förutsättningar till yrkesverksamhet för såväl män som kvinnor (Holmlund, 1996).

Förskolans läroplan

Socialstyrelsen författade under 1940- och 1950-talet centrala mål för daghem och barnträdgårdar med pedagogiska anvisningar och rekommendationer. År 1968 författades mer ingående anvisningar och mål att sträva efter i den så kallade Barnstugeutredningen. Inom förskolans verksamhet formulerades mål att sträva efter och vikten av att verksamheten genomsyrades av demokratiska värderingar angående likvärdiga uppväxtvillkor och barnets fostran beskrevs som centrala inslag. Vidare uttrycktes i Barnstugeutredningen att den pedagogiska verksamheten bör vila på ett vetenskapligt förhållningssätt vilket innebar stora förändringar för barns förutsättningar att lära och utvecklas, för de anställda på förskolan samt för vårdnadshavare. År 1975 tillsattes Förskolelagen efter förslag från Barnstugeutredningen, denna lag kom efter två år att ersättas av Barnomsorgslagen. Barnomsorgslagen innebar bland annat att termen tillsyn ersattes med begreppet omsorg vilket betraktades var mindre negativt laddad. (SOU 1997:157).

Socialstyrelsen fick år 1986 i uppdrag att utarbeta ett Pedagogiskt program för förskolan vilket fastställdes år 1987. Det Pedagogiska programmet riktade sig främst till de ledningsansvariga i kommunen som ett ramprogram, men även till förskollärare, föräldrar och ansvariga för utbildning av förskolans personal. Det Pedagogiska programmet författades som ett hjälpmedel till kommunala riktlinjer, planeringen av den pedagogiska verksamheten och som stöd till den lokala planeringen av förskolans verksamhet (Socialstyrelsen 1987:3). Det Pedagogiska programmet gällde som allmänna råd fram till år 1993 då programmet utvärderades. Under utvärderingen framkom en brist i det Pedagogiska programmet i form av att det primärt skrivits som riktlinjer för kommunal ledning. Programmet betraktades efter utvärderingen vara ett allt för administrativt program riktat gentemot kommunal nivå och den ledning som bildar ramar och förser förskolor med resurser (SOU 1997:157).

För att skapa ett integrerat utbildningssystem krävs att alla pedagogiska verksamheter har samma grundläggande värderingar och att de präglas av ett gemensamt förhållningssätt och likvärdiga utgångspunkter. Därmed föreslog kommittén, kallad barnomsorg- och skolakommittén, att förskolan ska bli en del av utbildningssystemet därmed bildar förskolan en egen skolform inom det offentliga skolväsendet. Förskolan har under hela sin historia varit väldigt viktig för familjepolitiken och tillhört den sociala sektorn. Då förskolan övergick från barnomsorgen till Utbildningsdepartementet år 1996 har förskolan betraktats vara det första steget i barns utbildning och därmed livslånga lärande. Detta skedde på grund av att regeringen ansåg att förskola, skola och skolbarnomsorg skulle integreras och genom detta skulle utbildningsväsendets kvalitet öka. År 1998 övergick förskolan från socialtjänstlagen till att tillhöra skollagen och som en del av denna reform infördes den första läroplanen för förskolan vilken som förordning verkade bindande för alla förskolor. Förskolan hade fram till denna tidpunkt saknat en läroplan, begreppet läroplan avser, som ordet påvisar en plan för lärande. I utbildningspolitiken framhävs det livslånga lärandet som en viktig grundsten för att förbättra barnens villkor i alla verksamheter. Det framhävs även att alla barn ska mötas av samma förhållningssätt genom hela sin utbildning så att de ges likvärdiga förutsättningar oberoende av vilken skola de går i, vilket förväntas bidra till bättre förutsättningar för barns livslånga lärande.

Reformen framhäver även den pedagogiska yrkesrollen som en viktig del i verksamhetens kvalitetshöjning. Den tidiga läroplanen för förskolan innehöll mål och riktlinjer formulerade av staten, sedan var det upp till kommunen som huvudman att skapa förutsättningar för verksamheten att arbeta i enlighet med målen. Förskolechefen och personalen ansvarar sedan för att tolka och integrera dessa riktlinjer och mål i verksamhet (SOU 1997:157, Skolverket, 1998, Skolverket, 2004).

Regeringen gav 2008 Statens skolverk i uppdrag att föreslå förtydliganden och kompletteringar av vissa mål i förskolans läroplan. Förslagen redovisades till Regeringskansliet den 30 september 2009. I mars 2010 gav Jan Björklund, Sveriges Utbildningsminister, en samlad grupp i uppgift att lämna förslag på förändringar i den dåvarande läroplanen för förskolan. Inom områdena matematik, naturvetenskap, teknik och barns språkutveckling förtydligades mål och riktlinjer i enlighet med förslaget. Vidare lämnades förslag angående dokumentation, utvärdering och uppföljning av förskolans verksamhet. I och med dessa förslag kom förskollärarens roll att förtydligas och förstärkas i förslaget till den reviderade läroplanen vilket publicerades i juni 2010. En ytterligare faktor som låg till grund för förslagen till förändringar i förskolans läroplan var den nya skollagen som skulle träda i kraft i början av 2011. Den nya reviderade läroplanen för förskolan trädde sedan i kraft 2010 (Skolverket, 1998, Utbildningsdepartementet, 2010). Under vår intervju med Anna-Mia Nilsson som arbetar för lärarförbundet beskrevs ytterligare bakomliggande orsaker för att förskollärarens ansvar i de nya styrdokumenterna tydliggjordes och förstärktes. Anna-Mia Nilsson beskriver ett historiskt handslag mellan fackförbunden Kommunal och Lärarförbundet där en överenskommelse fattades om att förskollärare i och med implementeringen av den reviderade läroplanen för förskolan borde ha det övergripande ansvaret för förskolans verksamhet (Personlig kommunikation, 16/4-14, Skolverket, 2010).

Lärarförbundet bedrev inför implementeringen av förskolans reviderade läroplan en kampanj för att förskollärarens ansvar skulle särskrivs från arbetslaget som ett led i ett tillvaratagande av förskollärarens kompetens. Lärarförbundet hävdade att liksom i läroplanerna för grundskola och gymnasieskola borde ansvaret för verksamheten primärt vara förskollärarens vilket således borde uttryckas i förskolans läroplan. Vid denna tidpunkt var fackförbundet kommunal vilka representerar barnskötare och lärarförbundet oense i flertalet frågor, däribland hur ansvarsfördelningen borde beskrivas i den nya läroplanen. Kommunal var en drivande kraft i att termen ”arbetslaget” i slutändan kom att användas i läroplanen. Fackförbundet Kommunal hade såpass stor inverkan att regeringen svängde till fördel för barnskötarkåren. Lärarförbundets kampanj för ett förtydligt beskrivande och särskiljande av förskollärarens ansvar för förskolans verksamhet fick därmed inte genomslag (Anna-Mia Nilsson, Personlig kommunikation, 16/4-2014).

Lärarytbildningens framväxt

Till skillnad från föregående avsnitt tas i denna historiska bakgrundsbeskrivning utgångspunkt i den senare delen av 1900-talet då perioden och den förskollärarytbildning som bedrevs vid tidpunkten är mer relevant att synliggöra i denna litteraturanalys.

Lärarytbildningen har under flera etapper med start 1997, på inrådan av riksdagen förändrats i enlighet med aktuell forskning om barns lärande och utveckling. År 1997 tillsattes Lärarytbildningskommittén, hädan efter benämnd LUK 97, vars uppgift bland annat var att genomföra omfattande förändringar i utbildningen vilka enligt förhoppningar skulle komma att leda till bättre förutsättningar och arbetsvillkor för lärare i alla åldrar. Förändringen av lärarytbild-

ningen skedde i led med att den svenska skolan kom att bli allt mer mål- och resultatnriktad. Således krävdes en ökad kompetens hos lärare i alla åldrar för att svara mot de mål och resultat som förväntades uppnås. I och med detta infördes även nya läroplaner inom grundskolan och gymnasiet. Förskolan kom vid denna tidpunkt att få sin första läroplan och därmed skedde ett paradigmskifte i synen på förskolans verksamhet samt vems och vilken typ av behov verksamheten syftade till att tjäna. I och med detta tydliggjordes vikten av förskolan som en verksamhet som stimulerar och bidrar till ett grundläggande av det livslånga lärandet. Ökade krav ställdes också på förskollärarkåren och dess förmåga att möta och samverka med vårdnadshavare (Utbildningsdepartementet, 2010).

De sociala och kulturella förändringar som skedde i samhället ledde också till att man inom alla skolformer förväntades skapa en verksamhet väl förankrad i ett mångkulturellt samhälle. I de nya läroplanerna angavs vikten av att skolan liksom samhället ska bedrivas på den värdegrund som utgörs av bland annat demokrati, individens frihet, solidaritet med de svaga och utsatta samt alla människors lika värde. En värdegrundsbaserad verksamhet kräver ett grundläggande förhållningssätt hos den enskilde läraren där demokratiska värden praktiseras snarare än teoretiseras. Vidare kom LUK 97 att föreslå en vidgad kompetens hos lärare för estetiska uttrycksformer då konst, kultur och estetik ansågs vara viktiga inslag i barn och ungdomars vardag (Utbildningsdepartementet, 2010).

Ovan beskrivs en rad områden vilkas betydelse i enlighet med dåtidens nya läroplaner krävt en ökad kompetens hos förskollärarkåren. Den nya utbildningen skulle svara mot dessa krav genom att utbilda förskollärare med bredare kompetens och större kunskap kring barn och ungas förmåga att lära och utvecklas samt hur detta stimuleras. Förskollärare förväntades inte enbart stimulera lärande hos barn och unga utan även skaffa sig en insikt i sitt eget livslånga lärande och vilken typ av kompetensutveckling hen var i behov av för att svara mot de ökade kraven. Förskollärare förväntades därmed i hög grad tillägna sig ett kritiskt förhållningssätt samt bearbeta, tillägna sig och i verksamheten applicera vetenskaplig forskning (Utbildningsdepartementet, 2010).

I 1997 års förslag till förändringar av förskollärarytbildningen krävde LUK 97 att utbildningen då den var förlagd vid högskola skulle bedrivas på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet, innebörden i dessa begrepp kommer att behandlas nedan. Vikten av en verksamhetsförlagd utbildning väl förankrad i tillägnandet av teoretisk kunskap framhölls i den nya förskollärarytbildningens uppdrag. LUK 97 konstaterade att en rent teoretisk utbildning med avsaknad av praktisk förankring kom att bli allt för abstrakt. En rent praktisk utbildning menade man med allt för låg andel av teoretisk anknytning skulle i sin tur innebära att förskollärarytstudenter inte tillägnade sig det vetenskapliga förhållningssätt som är essentiellt för att svara mot uppdraget. Kraven på utbildningen i sig blev högre då de ökade kraven på kompetens hos förskollärare krävde en utbildning bra nog att tillgodose dessa behov. Förskollärares förmåga att agera professionellt kräver en stor förmåga att som student tillägna sig kunskap om lärandets villkor och förskollärarytutbildningen ansågs ha unika förutsättningar att tillgodose detta (Utbildningsdepartementet, 2010).

Under 2000-talet fann regeringen återigen en vikt av att förnya läroplaner, lärarutbildningar och skollagen i enlighet med ny forskning och generella förändringar i samhället. Förtydligandet i den reviderade läroplanen för förskolan, som nämnts i föregående avsnitt, synliggjordes ett behov av ökad kompetens hos de yrkesverksamma inom förskolan. Motiven för förändringar i läroplanen för förskolan härleddes till den nya skollagen. Återigen innebar den

ökade målsättningen för verksamheten ett behov av en mer fokuserad kompetens bland såväl förskollärare som barnskötare (Utbildningsdepartementet, 2010, SFS 2010:800).

I en rapport av Utbildningsdepartementet (2010) framgår att förskolans potential att stimulera barns lärande på ett lustfyllt vis inte till fullo utnyttjats. Vidare påpekas att förskolan i hög utsträckning bör erbjuda tidig pedagogisk stimulans för bland annat barns språkliga och matematiska utveckling där hänsyn tas till individens erfarenheter, intressen, behov och förutsättningar. Den reviderade läroplanen vilar på samma värdegrund som tidigare vilket kräver att all verksam personal i förskolan tillägnar sig ett grundläggande och gemensamt förhållningssätt där alla barn, pojkar som flickor ges likvärdiga förutsättningar att utvecklas. Därmed är det alltså essentiellt att de som ingår i arbetslaget, oavsett utbildningsnivå, arbetar värdegrundsbaserat utifrån demokratiska värderingar på ett medvetet och engagerat vis. I och med den reviderade läroplanen tydliggjordes vikten av leken och förskolans uppdrag att se till att skapa förutsättningar för barns lek. Leken i sin tur bör av förskolans personal användas medvetet i avseendet att dela barns livsvärldar och skapa meningsfullt lärande (Utbildningsdepartementet, 2010).

Under 2000-talets början kom det svenska samhället att bli allt mer mångkulturellt. För förskolan har detta inneburit att allt högre kompetens krävs för att möta barn och föräldrar med rötter i andra kulturer. I den reviderade läroplanen och skollagen anges att förskolans personal har ett ansvar för att driva en inkluderande verksamhet. I förskolans läroplan beskrivs att ”den växande rörligheten över nationsgränserna skapar en kulturell mångfald i förskolan” därmed ges goda förutsättningar att bidra till ett grundläggande av ett respektfullt förhållningssätt hos barnen gentemot alla människor oavsett bakgrund. Ett aktivt synliggörande av barns olika erfarenheter och kulturella arv ska bidra till en ökad förståelse och respekt för människors olikheter och rätt därtill (Skolverket, 2010, SFS 2010:800). I styrdokumentet för förskolan anges vidare att arbetslaget förväntas tillägna sig ett gemensamt förhållningssätt gentemot värdegrundsfrågor där personalens agerande ska återspegla deras uppdrag, inte personliga uppfattningar. För tillägnande av sådant förhållningssätt krävs fortbildning och vidgande av arbetslagets kompetenser (Utbildningsdepartementet, 2010).

Anna- Mia Nilsson uttrycker en problematik i att en stor del av de som är anställda i svenska förskolor fått bristfällig fortbildning och att den fortbildning som erbjudits bedrivits på grupp-nivå främst i form av föreläsningar (Personlig kommunikation, 16/4-14). Avsaknaden av återkoppling och individuell kompetensutveckling resulterar i många fall i att den önskvärda kompetensutvecklingen uteblir. Den nya förskollärarytbildningen med start höstterminen 2011 behandlar mångkulturella dilemman och alla barns rätt till lika förutsättningar till lärande och utveckling systematiskt. Studenter vid utbildningen förväntas tillägna sig sådan kunskap att alla barn oavsett modersmål och etnisk bakgrund bemöts likvärdigt och tillgodoses med goda förutsättningar till lärande och utveckling. Vidare läggs stor vikt vid samverkan vilket är ett område som belyses i den reviderade läroplanen. Förskolans personal har ett ansvar för att upprätthålla en god relation till och möjliggöra samverkan med barnets vårdnadshavare (Utbildningsdepartementet, 2010). I de fall förskolans anställda fått bristfällig fortbildning inom detta område kan det finnas en risk att barngruppen ges olika förutsättningar beroende på arbetslagets kompetenser och avsaknaden av sådana.

Läroplanlegitimationer

Regeringen överlämnade den 7 oktober 2009 en proposition till riksdagen angående införandet av en legitimation för förskollärare och lärare. Lagändringarna föreslogs träda i kraft den 1

juli 2011 och tillämpades fullt ut den 1 juli 2012. Denna proposition innebär att det numer krävs legitimation för förskollärare för att kunna få anställning på en förskola som förskollärare. För att kunna ha behörighet till legitimationen ska en förskollärare ha en förskolläraryt- bildning eller en motsvarande äldre utbildning. Innan en student som är nyexaminerad från en förskolläraryt- bildning får behörighet till legitimationen ska hen arbeta i förskolans verksam- het i ett år med stöd av en mentor. Syftet med denna legitimation är att höja kvalitén på de yrkesgrupper som arbetar i förskolan så att endast de som är väl kvalificerade arbetar inom verksamheten. Syftet är även att påpeka hela förskollärarkårens kompetens samt det individu- ella yrkesansvaret som medföljer en legitimerad förskollärare. En förhoppning från regering- ens sida är att förskolans verksamhet, som en påföljd av införandet av legitimationen, kvali- tetssäkras då endast behörig personal får tillträde till förskollärartjänster (Regeringens propo- sition 2010/11:20). I och med detta behörighetskrav bör förskolläraryt- bildningen bli mer ef- tertraktad och legitimationen i sin tur bidra till en stolthet inom förskollärarkåren (Regering- ens proposition 2010/11:20, Forsman & Larsson, 2011).

Intervju med Anna- Mia Nilsson

Läraryt- bundet arbetar gemongående för ökad förskolläraryt- täthet i de svenska förskolorna. Ur ett historiskt perspektiv har det funnits primärt två olika verksamma yrkeskårer i förskolan. Barnskötarkåren representeras av fackyt- bundet Kommunal medan förskolläraryt- representeras av Läraryt- bundet. De två fackyt- bunden har under en lång tid inte varit överens om huruvida förskolläraryt- ansvar för verksamheten bör särskriv- as från övriga arbetslagets. Inför revider- ringen av förskolans läroplan och införandet av den nya skollagen gjordes ett enligt Anna- Mia Nilsson historiskt handslag. Detta medförde att förskolläraryt- ansvar och uppdrag förtydliga- des i den reviderade upplagan av förskolans läroplan. Fackyt- bundet Kommunal stödjer Lä- raryt- bundet i att förskolläraryt- ska ha det primära ansvaret för den pedagogiska verksamheten. Fackyt- bunden är även överens om att både yrkeskårer är viktiga för förskolan och därmed bedrivs inte frågan om förskolläraryt- yrkesmonopol av Läraryt- bundet. Trots att förskolläraryt- ansvar förtydligats sker ansvarfördelningen i många fall som tidigare, då främst efter ar- betsskift. Anna- Mia Nilsson menar att det finns tre faktorer som dominerar hur ansvarfördel- ningen utformas varav den första är att olika utbildningsnivå inom arbetslaget kommer i skymundan. Det andra är ansvarfördelning utifrån arbetsskift och det tredje är att förskoleche- fer ställer högre krav på förskolläraryt- vilket de inte uttrycker fullt ut på grund av otydliga di- rektiv (Personlig kommunikation, 16/4-2014).

Avsaknad av individuell kompetensutveckling innebär att såväl barnskötarkåren som förskoll- lärarkåren präglas av oregelbunden kompetens. I dagslaget utgörs många arbetslag av såväl förskolläraryt- med äldre utbildning som nyutexaminerade vilka i och med den ständigt förän- derliga utbildningen tillägnat sig annan kompetens. Otydliga yrkesroller innebär konsekvenser för förskolans kvalitet. Anna- Mia Nilsson påpekar att ett starkt och kompetent arbetslag utgörs av att den personal som ingår stärks i sina individuella yrkesroller. Vidare hävdar hon att verksamhetens kvalitet höjs i de fall de anställdas individuella kompetenser kompletterar varandra i enlighet med aktuella styrdokument. I Göteborg har den fortbildning som erbjudits i stor utsträckning riktat fokus gentemot det systematiska kvalitetsarbetet. Vidare hävdas att det erbjudits mer kompetensutveckling kring de förstärkta läroplansmålen än innehållet i den nya skollagen. Detta innebär att många anställda inom förskolan saknar kunskap dels om att förskolan är en egen skolform men även om att läroplanen och skollagen är sammanlänkade och beroende av varandra (Personlig kommunikation, 16/4-2014).

Teoretisk anknytning

Som teoretisk utgångspunkt för denna litteraturanalys är inom vilken ett yrkes utveckling mot profession och professionsstatus. Inom professionsteorin dras paralleller mellan profession, abstrakt kunskap samt möjligheten att tillämpa detta i yrkesutövning (Mac Donald, 1995).

Berntsson (2006) menar att för att ett yrke ska betraktas som en profession krävs att yrkesgruppen tillägnat sig en längre vetenskaplig utbildning samt har kontroll över sin kunskapsbas. Yrkeskåren bör även kontrollera sin kunskapsbas samt ha kontroll över undervisning om kunskapsbasen. Uppfylls dessa kriterier får yrkeskåren kontroll över sin yrkesutövning dels genom rätten att avgöra hur arbetet bör utföras och dels monopol på utförandet av särskilda arbetsuppgifter. För att uppnå professionsstatus kan en rad olika strategier användas. Berntsson (2006) menar vidare att en vanlig strategi är att utöva stängningar mot andra yrkesgrupper. Syftet med detta är att lyckas etablera ett kunskaps- och yrkesmonopol. Ytterligare en strategi är att försöka få staten att sanktionera yrkesgruppens professionsanspråk (Berntsson, 2006).

Ur ett historiskt perspektiv har uppfattningarna kring professioner förändrats från att rikta intresse gentemot professioners egenskaper och definition till att idag snarare uppmärksamma deras egenintressen (Berntsson, 2006). Vilka yrkesgrupper som kan tillhöra och benämnas som professioner har undersökts och problematiserats av en rad forskare. Vidare betraktas samhällets förtroende för den enskilda yrkeskåren som en förutsättning för professionstatus. Professionens allmännytta bör vara hög och den enskilda yrkeskåren bör besitta en viss kompetens (Mac Donald).

Design, metoder och tillvägagångssätt

Denna litteraturanalys tar utgångspunkt i vetenskaplig litteratur i syfte att analysera och problematisera förskollärares professionsstatus och dess konsekvenser för förskolans verksamhet. All litteratur har systematiskt analyserats och sammanställts för att sedan bilda ett urval. I samråd med Karin Gustafsson som handlett denna litteraturanalys har primärkällor valts ut med utgångspunkt i rapporten ”Yrkesroller i förskolan - En utvärderingsstudie av en fortbildning initierad av Kommunal och Lärarförbundet”. Mellan den 24/3 – 7/4-14 genomfördes en omfattande fördjupning av den litteratur som successivt valdes ut. Under studiens gång har ytterliga urval gjorts som är lämpliga för att besvara vårt problemområde. Då olika paradigmskiften inom forskningsområdet synliggjorts omfattar litteraturen en längre tidsperiod med start 1986-2013. Med hjälp av olika sökmotorer, främst Göteborgs Universitets sökmotor ERIC, har ytterligare urval av litteratur gjorts. Många av de rapporter och dokument som använts har skrivits på uppdrag av regeringen. I ett ständigt föränderligt samhälle med diverse regeringsskiften sker även paradigmskiften kring forskning inom utbildningssektorn. Oavsett uppdragsgivare och aktuell regeringen har vi en stor tilltro till de forskare som står bakom rapporterna.

I inledningsfarsen av denna litteraturanalys framkom att forskningen inom det valda problemområdet generellt riktar sig gentemot lärare i de högre åldrarna snarare än förskollärare. För en djupare insikt kring förskolläraryrket som profession och arbetsfördelningen inom förskolans praktik intervjuades den 16/4-2014 Anna-Mia Nilsson sakkunnig inom området och anställd vid Lärarförbundet på ”Lärarnas hus” i Göteborg. Respondenten har erfarenhet av ar-

bete som förskollärare och en mångårig anställning vid Lärarförbundet där hon varit en bidragande kraft bakom förtydligandet av förskollärares uppdrag i den reviderade läroplanen (Lpfö98, rev.2010). Anna-Mia Nilsson fick inför intervjun möjlighet att ta del av de frågor som skulle ställas och därmed även förbereda svar. Intervjun utformades halvstrukturerat i syftet att undvika ledande svar och frågor. Således gavs möjligheten att vid intervjutillfället i samråd med Anna-Mia Nilsson avgöra ordningsföljd för frågorna (Eriksson Barajas, Forsberg & Wengström, 2013). Då ansvarsfördelningen i förskolans verksamhet och de olika verk samma yrkeskårens professionsstatus är centralt för denna text fanns en relevans i att utröna hur och varför förtydligandet av förskollärares ansvar i och med revideringen av förskolans läroplan Lpfö 98 (rev.2010) gått till.

Vi som blivande förskollärare har utgått från tidigare erfarenheter och genom vår utbildning präglats i en riktning som kan påverka vår ingång i detta arbete. Det kan potentiellt påverka de delar av denna litteraturanalys som syftar till att diskutera förskollärares och barnskötarens ansvarsfördelning och professionsstatus. För att undvika sådan prägling är utgångspunkten för texten den litteratur som är underlag för studien vars urval skett systematiskt. Förhoppningen är att detta ska bidra till en nyanserad bild av yrkeskårens förutsättningar att verkställa förskolans uppdrag och att skapa förutsättningar till att skapa kvalitet i de svenska förskolorna. Det faktum att enbart en representant från Lärarförbundet intervjuas kan tyckas ha bidragit till en onyanserad bild av relationen yrkesgrupperna emellan. Efter inledande samtal med Anna-Mia Nilsson framkom att fackförbunden Kommunal, vilka representerar barnskötarkåren, och Lärarförbundet, som representerar förskollärarkåren, nått en överensstämmelse vilken beskrivs ovan. Överenskommelsen fackförbunden emellan innebär att Anna-Mia Nilsson kan erbjuda en relativt nyanserad bild både vad gäller yrkesgruppernas arbetsfördelning ur ett historiskt perspektiv och hur fördelningen av arbetsuppgifter alltsedan revideringen av förskolans läroplan i vilken förskollärares övergripande ansvar för förskolans verksamhet förtydligats ser ut (Skolverket, 2010).

Anna-Mia Nilsson har intervjuats i egenskap av sin yrkesroll som representant för Lärarförbundet och har tidigare haft en offentlig roll. Då intervjun bedrevs under halvstrukturerade former har ett urval av svar används utifrån respondentens rätt till bestämmelse av vilka uppgifter som använts som underlag av denna studie. Detta innebär att hänsyn har tagits till respondentens rätt till att själv avgöra vilka svar som blir offentliga.

Verksamma yrkesgrupper i förskolans verksamhet och dess ansvarsfördelning

I förskolans verksamhet finns det främst två arbetande yrkesgrupper, förskollärare och barnskötare. Dessa yrkesgrupper har befunnit sig inom en kontinuerlig debatt sedan 1970-talet angående deras respektive yrkeskompetenser och anställandet av personal med övrig kompetens inom förskolan. Förskollärarna har verkat länge inom den pedagogiska verksamheten och härstammar från barnträdgårdens ledarinnor som hade som primärt uppdrag att vara ett komplement till modern, men att inte ta över hennes roll. Men det kom att dröja ända in till 1950-talet innan yrkestitel som förskollärare började användas i samhället. Barnskötarnas utbildning var gymnasial och startades i början av 1960-talet. Denna utbildning kom sedan att bli den treåriga gymnasiala utbildning som idag kallas barn- och fritidsprogrammet. Denna utbildning riktades till arbete med barn utan funktionshinder och berörde främst omsorgsaspekter. I de tidigare styrdokumenterna för förskolan, i det Pedagogiska programmet för förskolan och Läroplanen för förskolan framförs att det gemensamma arbetslaget som skall ha det gemensamma ansvaret för förskolans verksamhet (Socialstyrelsen 1987:3, Skolverket, 1998, Forsmans & Larsson, 2011).

År 1996 förflyttades myndighetsansvaret för förskolan från Socialstyrelsen till Skolverket och i och med den nya skollagen 1998 fick förskolan sin första läroplan. År 2008 gav regeringen skolverket i uppdrag att revidera läroplanen eftersom det pedagogiska uppdraget behövde stärkas och att ansvarsfördelningen inom förskolans verksamhet behövde tydliggöras. I juli 2010 trädde den nya skollagen i kraft vilken nu även innefattade förskolan. I den reviderade läroplanens som trädde i kraft i juli 2011 framgick det att förskolläraren var den som hade det huvudsakliga ansvaret för den pedagogiska verksamheten, både vad gäller kvalitet, utvärdering och uppföljning. Det framgick även i den reviderade läroplanen tydligare ansvarsområden för förskollärare och barnskötare genom att det framgår rubriker över vad respektive yrkesgrupp skall ansvara över. Barnskötare har inte sina egna ansvarsområden utan går gemensamt med förskollärare in under rubriken ”arbetslaget” (Forsman & Larsson, 2011).

Fördelningen av ansvarsområden medförde att arbetsgivare i större utsträckning kunde kräva en viss kompetens av den anställde för att svara mot förskolans läroplans strävandemål. I och med den reviderade läroplanen tydliggjordes även behovet av en ökad förskollärartäthet i arbetslagen. I och med Regeringens proposition till Riksdagen angående lärarlegitimation som kom i samband med den reviderade läroplanen uttrycktes förhoppningar om att dessa skulle bidra till en ökad kvalitet i förskolan då yrkesgrupper utan förskolläraryrket enligt propositionen numer inte kan anställas utan tidsgräns. Förskolläraryrket och de arbetsuppgifter och ansvarsområden den enskilde förskolläraren har kräver en stor förståelse och förmåga att uppfylla uppdraget och för att kunna arbeta gentemot en ökad kvalitet i förskolan. Sådana kompetenser och hög kvalitet i förskolans verksamhet går att relateras till förskolläraryrket och den kunskap som tillägnas vid fullbordandet av sådan (Gustafsson & Mellgren, 2008).

I en rapport av Forsman & Larsson (2011) uttrycks att ansvaret i förskolan inte har förändrats trots de nya ansvarsområdena. De har i rapporten intervjuat förskollärare och barnskötare som hävdar att förskollärare ibland delegerar ut olika uppgifter men att de fortfarande i stor utsträckning fördelar arbetsuppgifter utifrån skift och inte enskilda kompetenser. I intervjun uttrycker såväl barnskötare som förskollärare att de anser att förskollärare har det yttersta ansvaret för verksamheten i och med den nya läroplanen men att de detta till trots arbetar som de gjort innan implementeringen av den reviderade läroplanen. Skolverkets beslut att i många

fall då särskilt i den tidigare aktuella läroplanen för förskolan använda begreppet arbetslaget har onekligen bidragit till oklarhet kring vad de olika yrkesgrupperna bör ansvara för. Att ansvaret delas upp lika beror delvis även på att det inte finns tillräckligt många förskollärare att rekrytera och att barnskötarna därför får ta mer ansvar. Detta ser olika ut i olika förskolor både inom och mellan kommuner. Det är kommunens ansvar att se till att personalen får fortbilda sig och att det är utbildad personal som jobbar inom förskolans verksamhet. Utan tydliga direktiv från kommunen angående ansvarsfördelningen i förskolan så uppstår ofta oro bland de anställda. Förskolecheferna uttrycker i intervjun att de har svårt att dela upp ansvarsområden yrkesgrupperna emellan då det inte finns några tydliga direktiv för detta på kommunnivå men att de trots detta har högre förväntningar på förskollärarna. Det ligger i förskolechefens uppdrag att se till att personalen arbetar i enlighet med läroplanen. Förskolechefen påverkar detta genom att bestämma vilka kompetenser personalen som anställs ska besitta för tillträde till tjänst (Forsman & Larsson, 2011, SOU 1997:157, Utbildningsdepartementet, 2010). I vår intervju med Anna-Mia Nilsson så framgår det att hon anser att förskolecheferna i och med den reviderade läroplanen ställer högre krav på förskollärarna men att detta inte uttrycks fullt ut. Hon framhåller att förskolan just nu ligger i brytningstid och att det krävs mycket arbete för att kvalitetssäkra förskolan. Förskollärarnas ökade ansvar har i och med den reviderade läroplanen tydliggjorts men personalen arbetar fortfarande väldigt nära i sina arbetslag och utför samma uppgifter (Personlig kommunikation, 16/4-14, Skolverket, 2010).

För att åstadkomma en höjning av förskolans kvalitet, förskollärarnas status och för att tydliggöra de kompetenser som tillägnats av förskollärare i samband med utbildning har flertalet kommuner en valideringsutbildning för barnskötare som syftar till att ge dem likvärdig kompetens med förskollärare. Syftet är vidare att utbilda mer kompetent personal så att hela arbetslaget i större mån har förståelse för och den kunskap som krävs för att öka förskolans kvalitet. En förebyggande strategi för att på lång sikt skapa bättre kvalitet i förskolan är att ta bort barn- och fritidsprogrammet på gymnasiet. Det skulle innebära att alla som ingår i verksamhetens arbetslag har likvärdig utbildning och kompetens samt att arbetslaget har en gemensam grund att utgå ifrån vid arbetet med de strävandemål som anges i förskolans läroplan. Personalens kompetens bör ses som det viktigaste ledet i strävan efter kvalitetshöjning av förskolans verksamhet (Gustafsson & Mellgren, 2008, SOU 1997:157).

I Skollagens (SFS 2010:800) första kapitel, paragraf fem anges att förskollärarytbildningen ska utgå från vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet som ett led i säkrande av förskolans kvalitet. Att utbildningen ska vila på vetenskaplig grund utgör motorn hos förskollärare att ifrågasätta och problematisera. Den vetenskapliga grunden förväntas bidra till förskollärares tillägnande av kritiskt tänkande samt olika sätt att se på fenomen och perspektiv. Via utbildningen integreras den teoretiska förankringen med en ständigt föränderlig kunskap. Många av de som är anställda i förskolan har under en längre tid tillägnat sig så kallad ”tyst kunskap” vilket innebär att man under en längre period prövat och dokumenterat teorier och perspektiv och satt dessa i relation till praktisk erfarenhet (Skolverket, 2013, SFS 2010:800).

En viktig komponent i förskolans verksamhet är den strukturella kvaliteten. Detta område innefattar förskolans yttre faktorer såsom förskolans organisation och resurser. Ett område som omfattas inom förskolans organisation och resurser är personalens utbildningsnivå. Dock finns det inget samband mellan förskolans resurser och kvaliteten i verksamheten. En hög kompetens bland personalen bidrar till att de lärandetillfällen som finns tas tillvara på, detta kan direkt kopplas till den utbildning som finns bland arbetslaget (Gustafsson & Mellgren, 2008). Enligt Anna-Mia Nilsson på lärarförbundet är det viktigt för kvaliteten i förskolan att ha en hög förskollärartäthet. Detta för att kunna jobba i enlighet med de mål och riktlinjer

som anges i den reviderade läroplanen och skollagen (Skolverket, 2010, SFS 2010:800). Dock är rollerna otydliga då förskolans anställda länge har jobbat tätt i arbetslag där merparten utfört samma arbetsuppgifter vilket bidragit till att ansvarsfördelningen och rollerna i arbetslaget har blivit otydliga (Forsman & Larsson, 2011).

Anna- Mia Nilsson påpekar att det i många fall är oerhört känsligt för förskollärare att hävda och till fullo ta sitt ansvar för förskolans verksamhet då det täta samarbetet i arbetslag ofta leder till nära relationer mellan kollegor. Vidare hävdar hon att detta i många fall leder till en rädsla för att kränka varandra och därmed undviks dessa konflikter genom att man delar lika på arbetsuppgifter och i liten utsträckning tar vara på enskilda kompetenser. För att fullfölja uppdraget borde arbetslagen ta vara på de kompetenser som den enskilde anställde besitter oavsett utbildningsnivå. I arbetslagen finns de med gymnasieutbildning, barnskötare, och så finns det förskollärare med högskoleutbildning. Det viktiga är inte att se skillnaden på utbildningarna utan att ta tillvara på allas individuella kompetenser. För att uppnå en hög strukturell kvalitet så är det viktigt att se till varandras kompetenser och att tillsammans komplettera varandra i arbetslaget (Anna-Mia Nilsson, Personlig kommunikation, 16/4-14).

Förskolläraryrket som profession

För att ett yrke ska betraktas som en profession bör det uppfylla en del kriterier vilka kommer att presenteras och diskuteras i detta avsnitt. Berntsson (2006) menar att för att yrke ska uppnå professionsstatus bör de som är verksamma inom yrket ha tillägnat sig en längre vetenskaplig utbildning. Den vetenskapliga utbildningen ligger sedan till grund för den kompetens som krävs för yrkesutövande. Ytterligare kriterier såsom yrkesgruppens förmåga till kontroll över den kunskapsbas som krävs för yrkesutövande samt rätten till yrkesmonopol bör enligt Berntsson (2006) uppfyllas. Colnerud & Granström (2002) menar att det i många fall riktas invändningar mot huruvida läraryrket generellt är ett yrke av professionell status. Relevant för denna studie är således att diskutera huruvida förskolläraryrket uppfyller de krav som i forskningssammanhang betraktas som kännetecken för professionellt yrkesutövande.

Begreppet professionell används i en rad olika sammanhang. För att möjliggöra diskussionen om huruvida förskolläraryrket är en profession krävs därmed en tydlig avgränsning i vad begreppet syftar till inom denna kontext. I detta avsnitt används begreppet professionell i relation till yrkesutövande vilket, som beskrivits ovan, kräver en längre vetenskaplig utbildning. Inom professionsforskning tillskriver forskare generellt en professionell yrkesutövare fyra kännetecken, vilka presenteras följande. Systematisk teori innebär att yrket utövas med utgångspunkt i en gemensam kunskapsbas. Således finns en gemensam grund för alla verksamma inom yrket att grunda sitt agerande i. Genom ett systematiskt tillägnande av teorier och förklaringsmodeller kan yrkesutövarna på egen hand eller tillsammans lösa problem och vidta nödvändiga åtgärder (Colnerud & Granström, 2002). I förskolans verksamhet skulle detta innebära att förskollärare som tillägnat sig sådan kunskap kan fatta beslut på egen hand alternativt i arbetslaget med bakgrund i vetenskaplig forskning och beprövad erfarenhet.

Ytterligare kännetecken på att de som verkar inom ett specifikt yrke är en professionell yrkeskår menar Colnerud & Granström (2002) är auktoritet. Yrkeskåren bör ha offentlig auktoritet främst i form av legitimation för yrkesutövande. Legitimationen bör i sin tur fungera på så vis att inga utomstående får tillträde till tjänster där endast professionella yrkesutövare ska verka. I förskolans verksamhet ska legitimationen, vars syfte beskrivits ovan, fungera som ett led i en kvalitetssäkring av såväl personal som verksamhet. Endast förskollärare med legitimation vilken de erhållit som ett intyg på fullbordad utbildning har behörighet till förskollärartjänster.

I praktiken är så inte alltid fallet vilket är resultatet av en problematik där bristen på förskollärare inneburit låg förskollärartäthet vilket kommer att diskuteras mer ingående nedan.

Det tredje kännetecknet för att en yrkeskår är att betrakta som professionell är yrkesmässig autonomi vilket innebär att de som verkar inom yrket själva har såväl rätt som skyldighet att själva avgöra vilka arbetsredskap och arbetsmetoder som bör tillämpas (Berntsson, 2006, Colnerud & Granström, 2002). Colnerud & Granström (2002) hävdar att endast den enskilda yrkesutövaren bör avgöra hur beslut kring yrkesutövandet bör fattas. De menar vidare att inom ett icke-professionellt yrke kan chef eller förman avgöra hur yrket ska utövas och vilka redskap som ska brukas. För förskollärare som professionell yrkeskår ligger en problematik i att uppfylla detta kännetecken. Förskolechefen har stort inflytande över verksamhetens utformande och över vilken typ av handlingsåtgärder som tillsätts i verksamheten. Ovan beskrivs det faktum att arbetsfördelningen inom förskolans arbetslag sällan utformas efter individuella kompetenser och utbildningsnivå. Vad detta får för konsekvenser för förskollärares professionsstatus kommer att diskuteras nedan.

Ett fjärde och sista kännetecken för en professionell yrkeskår är egenkontrollerad yrkesetik. Detta innebär att yrkesgruppen utformat inbördes etiska riktlinjer, principer och regler för hur yrket ska utövas. Ett kriterium för att dessa ska betraktas som valida är att de är dels nedskrivna och dels kända av yrkesutövarna. De syftar till att upprätthålla en yrkeskårs etiska standard främst genom att det finns någon typ av nämnd som ser till detta. Till sådan nämnd ska även finnas möjlighet att anmäla yrkesutövare som bryter mot de etiska principerna som är att betraktas som gemensamma för de yrkesverksamma. I de fall anmälan visar brister hos den enskilde att uppfylla de etiska principerna kan erinringar, anmärkningar och slutligen uteslutning ur kåren tillämpas (Berntsson, 2006, Colnerud & Granström, 2002). Sådana riktlinjer är i och med legitimationen reella för yrkesverksamma förskollärare. Då anställda i förskolans verksamhet som saknar förskolläraryt utbildning och därmed legitimation inte omfattas av de etiska principer som ligger till grund för erhållande av legitimation omfattas de heller inte av samma system för konsekvenser av oetiskt handlande. Legitimationens syfte att kvalitetssäkra förskolans verksamhet går därmed delvis förlorat då endast förskollärare omfattas av risken att reprimeras i enlighet med yrkesetiska riktlinjer.

Colnerud & Granström (2002) påpekar att den mest centrala aspekten i avgörandet huruvida ett specifikt yrke är att betrakta som en profession är den yrkesverksammans relation till klienten. Klienten i sin tur är den vars intresse den professionella tjänar. För förskollärare innebär det att relationen till barn och omsorgspersoner är ett viktigt led i strävan efter professionellt yrkesutövande. Förskollärarens uppdragsgivare är såväl barnet och dess vårdnadshavare som samhället vilket innebär att tjänsten tjänar ett syfte ur ett samhällsperspektiv. En förskola av hög kvalitet med hög grad av samverkan med vårdnadshavare där utgångspunkt tas i barns perspektiv kräver professionella förskollärare.

För att få verka som förskollärare krävs fullbordad förskolläraryt utbildning och legitimering. Yrket lever delvis upp till de krav som betraktas vara väsentliga för ett yrkes professionsstatus. Förskollärare har yrkesmonopol på förskolläraryt tjänster men är inte ensamma om att ha behörighet till arbete inom förskolan. I förskolans läroplan framgår att förskollärare har ett övergripande ansvar för verksamheten (Skolverket, 2010). Förskollärare bedöms därmed i och med legitimation och utbildning besitta kompetenser som övriga arbetslaget inte tillägnat sig i samma utsträckning. Förskollärarkårens professionsstatus är tvetydig och frågan om huruvida yrket uppfyller kriterier för att betraktas som en profession är oklara. Då en stor del av den forskning angående professionsstatus i denna kontext riktas gentemot lärare i de högre åldrar-

na finns en svårighet i att besvara huruvida yrket uppfyller de kriterier som presenteras ovan. Förskolläraryrket uppfyller helt eller delvis en del av de kriterier som presenterats och svaret är därmed oklart. I kommande avsnitt presenteras statushöjande strategier vilka förskollärare kan använda för att öka sin professionsstatus och därmed även den generella statusen för yrket. Vidare diskuteras vad yrkeskår och samhälle potentiellt kan vinna på en ökad professionsstatus för förskollärare. I dagens samhälle råder brist på förskollärare och en ökad insikt i yrkets betydelse, ökade förutsättningar för förskollärare att verka och utvecklas inom sitt yrke och en större insikt i förskolans funktion kan potentiellt locka fler till yrket. Statushöjande strategier kan därmed fungera som verktyg för förskollärare att i större utsträckning på egen hand arbeta för att öka sin professionsstatus (Berntsson, 2006, Colnerud & Granström, 2002).

Professionsstatushöjande strategier

I detta avsnitt presenteras professionsstatushöjande strategier vilka förskollärare kan bruka som redskap för en tydligare profilering av förskolläraryrket som profession. Syftet med presentationen av sådana är att erbjuda förskollärare perspektiv på hur kåren med enkla medel i större utsträckning kan arbeta för att öka sin professionsstatus. Därmed kan även ökade förutsättningar till påverkan av arbetsvillkor, kvalitetssäkringen av förskolans verksamhet och barns förutsättningar till utveckling och lärande uppnås. För att verkställa förskolans uppdrag krävs kompetent personal där förskollärare i och med den reviderade läroplanen ges förutsättningar att verka som tydliga ledare med stor tilltro, såväl från arbetsgivare som från övriga arbetslaget. Förskollärare kan därmed med utgångspunkt i vetenskaplig forskning och beprövad erfarenhet utforma sådan verksamhet att den svenska förskolan i större mån blir likvärdig och jämställd (Skolverket, 2010).

Inom förskolans verksamhet är såväl förskollärare och barnskötare som övriga yrkesgrupper verksamma. I skollagen framgår att det utöver förskollärare och barnskötare kan anställas personal med särskild kompetens vilken kan tjäna nytta för verksamheten (SFS 2010:800). I realiteten innebär detta att personal med avsaknad av utbildning med inriktning på barn och dess lärande i många fall anställs. Legitimationen kan i detta avseende användas som ett redskap för förskollärare att hävda särskild kompetens som ett led i en strävan efter ökad professionsstatus (Berntsson, 2006). Förskollärare kan i detta avseende inte i första hand bruka sådana strategier gentemot barnskötare utan snarare alliera sig med dessa för att utestänga övrig personal. Problematiken är att man i förskolan anställer personal som saknar likvärdig kompetens för arbete mot de strävandemål som anges i läroplanen för förskolan får konsekvenser för övriga arbetslagets förutsättningar att utföra sitt uppdrag (Skolverket, 2010). För en likvärdig förskola krävs likvärdig kompetens där arbetslagen präglas av en gemensam utgångspunkt i vetenskapliga teorier och beprövad erfarenhet. I avseende att skapa likvärdiga förutsättningar för barns utveckling och lärande kan förskollärare och barnskötare bruka stängningsstrategier gentemot den personal som saknar särskild kompetens och därmed förhindrar arbetslagets förutsättningar att verkställa sitt uppdrag. För att öka förskollärares professionsstatus kan sådana strategier i teorin även brukas gentemot barnskötare. I den praktiska verksamheten är det i dagsläget inte möjligt då bristen på förskollärare bidragit till låg förskollärartäthet och en stor övertalighet bland barnskötare med fast anställning (Anna-Mia Nilsson, Personlig kommunikation, 16/4-14). En samlad insats för kompetensutveckling för ökad likvärdighet i kompetens är då nödvändig.

Ytterligare en strategi som kan användas för att öka förskollärarens professionsstatus är att förskollärare allierar sig med lärare i de högre åldrarna då de i dagsläget betraktas ha högre professionsstatus. Förskolans status som utbildningsbedrivande institution kan till viss del

betraktas som låg dels till följd av dess historik som avlastning till hemmet men också till följd av det faktum att två yrkesgrupper med olika utbildningsnivå arbetar där. För att öka förskollärares status kan därmed en allians med övriga lärarkåren öka insikten i förskollärares uppdrag och roll i barns livslånga lärande. En sådan allians bör dock enligt Berntsson (2006) vara högst tillfällig då förskolläraryrket i slutändan måste profileras som en profession i sig oberoende av andra yrkeskategorier. Barnskötarkåren uppfyller inte de krav som presenterats ovan och dagens allians mellan förskollärare och barnskötare tjänar endast nytta för barnskötare i statushöjande avseenden. Alliansstrategin bör därmed alltid användas i syfte att alliera sig med yrkesgrupper av högre professionsstatus (Berntsson, 2006).

Ett viktigt led i att öka förskollärares professionsstatus är att vid utbildning se till att blivande förskollärare tillägnar sig ett yrkesspråk som baseras på vetenskap och en kunskapsbas som tjänar nytta i beskrivande och bearbetning av yrkespraktiken (Colnerud & Granström, 2002). Ett medvetet språkbruk med bakgrund i vetenskapliga teorier och perspektiv är alltså en essentiell aspekt i strävan efter ökad professionsstatus. I läroplanen för förskolan uttrycks att arbetslaget har ansvar för en aktiv samverkan med barnets vårdnadshavare (Skolverket, 2010). I mötet med såväl barn som vårdnadshavare är det viktigt att som förskollärare synliggöra förskolans roll i barns livslånga lärande. I detta avseende är det även relevant att synliggöra förskollärares uppdrag. I samband med föräldramöten och dylikt bör genomgående aspekter som dessa belysas. För att som förskollärare kunna påverka den samhälleliga synen på förskolan och kunskapen därom bör ett medvetet språkbruk och aktivt synliggörande av förskolan som skolform brukas som en statushöjande strategi. I detta fall är den mediala påverkan märkbar då det är viktigt som förskollärare att bruka och använda rätt termer för att hävda sin yrkesidentitet. Detta i sin tur gör att allmänheten blir mer kunnig inom området. Genom att använda den mediala påverkan så kan förskollärarna i och med samhällets ökade kunskap och respekt gentemot yrket använda dem som en resurs att ge yrkesgruppen en högre makt gentemot en annan (Forsman & Larsson, 2011).

Förutom att hävda sin kunskap kan yrkesgruppens autonomi, beskrivits ovan, liksom andras tillit till den inverkan på den professionella statusen. I detta fall kan förskolläraryrkets historia påverka då yrket startades i syfte om att ta hand om barn och visa dem omsorg om dagarna medan föräldrarna jobbade. Om detta synsätt fortfarande lever kvar så förutsätter det att föräldrarna och förskollärarna skulle ha samma kompetens och rätt att arbeta inom förskolans verksamhet. För hög professionsstatus är det viktigt att ha statens, brukarnas och allmänhetens tillit till yrket. I och med den reviderade läroplanen och lärarlegitimationerna så har denna tillit ökats och förstärkts. Staten visar sin tillit till förskollärarkårens kompetens på så sätt att yrkesgruppen enligt den reviderade läroplanen har ansvar för att avgöra hur strävandemålen ska arbetas mot. Genom att använda medial påverkan, vilket beskrivits ovan, skapas ökade förutsättningar för att skapa tillit gentemot föräldrarna och samhället (Berntsson, 2006, Skolverket, 2010).

En central del i professionsteorin är att se statens roll i att bidra till att öka och upprätthålla professionsstatus. Krav på längd för utbildning och hur utbildningen bör utformas upprättas på statlig nivå och fungerar som riktlinjer för utbildningar såsom förskolläraryrket. Utifrån statliga direktiv kan även beslut fattas om vilken utbildning som krävs för tillträde till ett specifikt yrke. Statens roll för en ökad professionsstatus för förskollärarkåren är därmed essentiell. I och med införandet av den legitimation som krävs för tillträde till förskollärartjänster har en tydlig markering för vilken typ av kompetenser förskolans verksamhet är i behov av gjorts. Legitimationen ger förskollärare yrkesmonopol på förskollärartjänster utan att hindra andra yrkesgrupper att verka inom förskolan. Den svenska förskolan har låg förskoll-

ärartäthet vilket innebär att den andel tjänster som förskollärare har monopol på är lägre än den andel som tillsätts med personal med annan typ av eller avsaknad av utbildning. Staten har en viktig roll i att skapa förutsättningar för ökad professionsstatus och validerar genom legitimationen förskollärare och yrkeskårens kompetenser. Starkare direktiv på statlig nivå angående kompetensutveckling är absolut nödvändig för att förskolan ska kunna uppnå god kvalitet. Med en likvärdig utbildning för all förskolepersonal skapas bättre förutsättningar att på verksamhetsnivå skapa god kvalitet och därmed även förutsättningar för barns lärande och utveckling. En ökad professionsstatus gör yrket mer attraktivt vilket innebär mer kompetent personal i förskolan. Den personal som idag verkar i förskolan bör få tillgång till sådan fortbildning att en gemensam kunskapsbas för arbetslaget blir utgångspunkt för verksamhetens utformande (Berntsson, 2006, Forsman & Larsson, 2011).

Slutdiskussion

Den svenska förskolans historik

Förskolans historik bottnar i politiska åtgärdsprogram där syftet med verksamheten främst var att ge barnen uppehälle för dagen då deras föräldrar arbetade. De som arbetade i dåtidens former av förskola var primärt kvinnor med en önskan om att bilda ett fält inom vilket deras kompetenser var eftertraktade. Kvinnor betraktades under mitten av 1900-talet ha särskilda kompetenser för omvårdnad och omsorg av barn. Medelklassens kvinnor arbetade främst i hemmet medan deras makar försörjde familjen vilket bidrog till ojämlika förhållanden mellan män och kvinnor. Under 1960- 1970-talet skedde en kraftig expansion av förskolor vilket bidrog till att fler kvinnor fick möjlighet att arbeta vilket i sin tur ledde till bättre levnadsvillkor och ökad jämställdhet i samhället. Förskolan kom att bli en viktig aspekt i att förbättra barns villkor för utveckling i samhället. Det pedagogiska forskningsfältet expanderades och bidrog till större insikt i barns lärande och utveckling vilket bidrog till att förskolans verksamhet i högre anpassades efter barns perspektiv. Estetiska uttrycksformer brukades i syfte att närma sig barns perspektiv vilket i sin tur bidrog till ökade möjligheter för barn att lära och utvecklas efter sina individuella behov och förutsättningar (Holmlund, 1996).

I dagens förskola syns tydliga influenser med härstamning från den tidiga förskolan. I och med aktuell forskning och den reviderade läroplanen förstärks förskolans uppdrag som den första etappen i barns livslånga lärande. Förskolan är idag en del av utbildningsdepartementet och en egen skolform och dess verksamhet utgår från statligt utformade styrdokument. Förskolan har sedan den tid då den främst fanns till som uppehälle med stort fokus på omsorgs- aspekter utvecklats till en institution med ett tydligt uppdrag att främja barns utveckling och lärande. Sedan 1970-talet har samhället förändras radikalt och under 1990-talet växte de socioekonomiska klyftorna återigen vilket bidragit till ojämlika förhållanden i många avseenden och då även i förskolans verksamhet. Förskolans personal och dess kompetenser är därmed i högsta grad essentiella i strävan att uppnå jämlika förutsättningar för utbildning. De primärt verksamma yrkeskåren förskollärare och barnskötare har olika utbildningsnivå och konsekvenserna av detta diskuteras nedan (Holmlund, 1996, Skolverket, 1998, Skolverket, 2010).

Förskollärarkårens förutsättningar för verkställande av förskolans uppdrag

Förskolläraryrket har under flera etapper senare hälften av 1900-talet förändrats och uppdaterats i enlighet med styrdokument och lagar för förskolans verksamhet. Förskollärare har i och med den reviderade läroplanen övergripande ansvar för verksamhetens utformande. Strävandemålen för verksamheten har uppdaterats och förtydligats vilket i sin tur inneburit att en ökad vikt vid förskolläraryrket lagts vid läraruppdraget. Förskollärare betraktas därmed ha vissa kompetenser som resterande arbetslag till följd av sin utbildningsnivå inte tillägnat sig. I många fall utformas förskolans arbetslag på så vis att de består av en förskollärare och två barnskötare alternativt personal med övrig utbildning eller avsaknad av sådan. Låg förskollärartäthet kan skapa ojämlika förutsättningar för olika förskolor och dess arbetslag att verkställa läroplanens strävandemål. Den låga förskollärartätheten beror även delvis på att förskolläraryrket under en lång period varit kvinnodominerat vilket bidragit till att yrket betraktats ha låg professionsstatus vilket i sin tur medfört att förskolläraryrket inte varit eftertraktat. En av de orsaker som bidrog till införandet av legitimationen för förskollärare var att öka yrkets status och därmed locka fler till förskolläraryrket. Förskolläraryrket och medföljande legitimation är därmed ett intyg för säkerställd kompetens vilken krävs för verkställande av förskolans uppdrag. Legitimationen har inneburit att förskollä-

rare har yrkesmonopol på förskollärartjänster men har ännu inte påverkat förskollärartätheten i särskilt stor utsträckning (Regeringens proposition 2010/11:20, Skolverket, 2010, Utbildningsdepartementet, 2010, Forsman & Larsson, 2011).

Förskollärarytbildningen är förlagd vid universitet och tar utgångspunkt i vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet. Barnskötarutbildningen är primärt gymnasial men kan även förläggas vid komvux eller yrkeshögskola. Det råder alltså stora skillnader i utbildningsnivå och därmed även kompetenser. Kompetenserna inom förskollärarkåren är också de oerhört individuella. Förskollärarytbildningens förändringar har i sin tur bidragit till stora skillnader i kompetens även inom förskollärarkåren. Bristfällig fortbildning har även bidragit till att en stor del av förskollärarkåren inte fått möjlighet att tillägna sig nya kunskaper i enlighet med den reviderade läroplanen. I läroplanen för förskolan har strävandemålen inom diverse ämnesområden såsom naturkunskap och teknik förtydligats och förstärkts vilket i sin tur bidragit till att förskollärarytbildningen förändrats. Detta innebär att de förskollärare som gått den nya utbildningen, med start HT 2011, fått möjlighet fördjupa kunskaper som de förskollärare som gått äldre versioner av utbildningen i viss mån saknar. I ett arbetslag där de anställda kompletterar varandras kompetenser bör detta inte nödvändigtvis vara ett problem. I de fall arbetsuppgifter fördelas efter skift tas dock dessa individuella kompetenser sällan till vara på (Anna-Mia Nilsson, Personlig kommunikation, 16/4-14, Skolverket, 2010, Utbildningsdepartementet, 2010, Skolverket, 2013).

Legitimationen för förskollärare syftar bland annat till att säkerställa förskollärares kompetens och därmed även förmåga att verkställa de strävandemål som anges i läroplanen för förskolan. Således förväntas legitimationen även leda till en kvalitetshöjning av förskolans verksamhet. Det finns dock en problematik i förväntningarna på att legitimationen ska åtgärda detta då utbildning, kunskap och praktisk erfarenhet skiljer sig markant inom förskollärarkåren. Skollagen medför möjligheter för arbetsgivare inom förskolan att anställa personal med ”särskild kompetens”. Enligt vår erfarenhet medför detta att det i förskolan i många fall arbetar personal som fått fast anställning inom kommunen trots att de saknar egentlig behörighet för sådant arbete. Den låga förskollärartätheten och de generellt stora skiftningarna i kompetenser inom och mellan yrkeskårer försvårar ansvarsfördelning i verksamheten och förutsättningarna att skapa en enhetligt jämställd och socioekonomiskt oberoende skola (SFS 2010:800, Skolverket, 2010, Forsman & Larsson, 2011).

Arbetsfördelning inom och mellan förskolans yrkeskårer

I och med revideringen av förskolans läroplan tydliggjordes ansvarsfördelningen då förskollärarens särskrevs från arbetslagets. Före revideringen år 2011 var ansvarsfördelningen oklar i och med att den inte tydliggjordes i den tidigare upplagan av läroplanen. Ovan beskrivs det historiska handslag mellan Lärarförbundet och Kommunal som ledde fram till att förskollärares ansvar särskrevs. I en stor del av den svenska förskolans arbetslag fördelas ansvar för verksamheten dock som innan revideringen vilket till viss del beror på inbördes relationer i arbetslaget. I många fall är det svårt att som förskollärare hävda och till fullo ta sitt ansvar vilket beror på dels de nära relationerna men även på historiken i att arbetslaget länge fördelat ansvar lika eller efter arbetsskift. Oklar ansvarsfördelning bidrar till svårigheter i verkställandet av de strävandemål som anges i styrdokumentet för förskolan. Förskolans läroplan vilar på en värdegrund som är förenlig med demokratiska värderingar.

Under förskollärarytbildningen får blivande förskollärare en möjlighet att tillägna sig dels kunskap och dels ett grundläggande förhållningssätt som är förenligt med denna värdegrund. Att som förskollärare vara professionell i sin yrkesroll innebär att ta avstamp i ett sådant för-

hållningssätt snarare än att präglas av personliga åsikter. En pedagogisk ledare utgår från de mål och ramar förskolans styrdokument anger och tar en formell roll i sitt yrkesutövande. Det är oundvikligt att präglas av egna erfarenheter men ett aktivt tillägnande av ett grundläggande förhållningssätt gentemot barn och deras lärande och utveckling bidrar till goda förutsättningar att agera professionellt (Anna-Mia Nilsson, Personlig kommunikation, 16/4-14, Forsman & Larsson, 2011).

Det kan finnas brister även i utbildningen av framtida förskollärare, vilket i sin tur bidrar till stora skillnader i förutsättningar att tillägna sig praktisk erfarenhet. Den del av förskolläraryt- bildningen som är verksamhetsförlagd innebär oerhört individuella förutsättningar att tillägna sig ett förhållningssätt förenligt med förskolans läroplan. Detta beror till stor del på att bli- vande förskollärare placeras ut i olika stadsdelar med stora skillnader i socioekonomiska för- hållanden vilket i sin tur präglar de verksamheter inom vilka praktisk erfarenhet tillägnas. I läroplanen för förskolan framgår att den svenska förskolan är oerhört mångkulturell vilket innebär att alla verksam personal har ansvar för att barn och vårdnadshavare oavsett kulturell bakgrund möts med respekt och aktning samt att kulturell mångfald influerar verksamheten. Ett grundläggande förhållningssätt med förankring i förskolans läroplan är därmed oerhört viktig. Ett professionellt ledarskap möjliggör att barn såväl som vuxna får möjlighet att möta och ta del av olika kulturer vilket i sin tur är en grundläggande förutsättning för att fostra de- mokratiska medborgare vilket är ett av förskolans många uppdrag. Ur ett kvalitetsperspektiv är det därmed av stor vikt att den ansvarsfördelning som anges i förskolans läroplan imple- menteras i förskolans verksamhet. Individuella kompetenser och utbildningsnivå bör tas till- vara och utnyttjas till fullo för ökad kvalitet i den svenska förskolan (Skolverket, 2010).

Som nyutexaminerad förskollärare kan det vara svårt att hävda sin roll och ta det ansvar som beskrivs i styrdokumenten för förskolan. Arbetslagshistoriken och den dynamik som kontinu- erligt präglat hur ansvar fördelas inbördes försvårar arbetet med implementeringen av de strä- vandemål som anges i förskolans läroplan. I och med att direktiven för förskollärares övergri- pande ansvar för verksamheten och dess utformande tydliggjorts bör individuella kompeten- ser i större utsträckning influera vilka arbetsuppgifter respektive anställd ska ha. Om den svenska förskolan frångår de typiska arbetslagen och arbetsgivare i större utsträckning anstäl- ler personal utifrån att de har kompetens att uppfylla de den målsättning som är aktuell för verksamheten kan förskolans kvalitet höjas. Således skapas mer jämställda förhållanden för barns lärande och utveckling (Skolverket, 2010).

Samverkan och vårdnadshavares rätt till inflytande

I läroplanen för förskolan framgår att vårdnadshavare ska ha ett visst inflytande över försko- lans verksamhet och dess utformande vilket inte är fallet i övriga skolan. Lärare i de högre åldrarna betraktas generellt ha högre professionsstatus än lärare i förskolan (Berntsson, 2006, Skolverket, 2010). Enligt vår erfarenhet förknippas lärande i många fall såväl av barn som vuxna med grundskola och en låg insikt i barns begynnande livslånga lärande bidrar till att sänka såväl förskolans status som förskollärares. Som förskollärare är det därmed viktigt att kontinuerligt synliggöra barns lärande och förskolans uppdrag såväl för dem själva som för vårdnadshavare. I mötet med vårdnadshavare kan medial påverkan användas som profess- ionsstatushöjande strategi. Som ett led i en strävan efter ökad professionsstatus för förskollä- rare är därmed hur vi talar om vårt uppdrag med vårdnadshavare en viktig aspekt i att öka samhällets medvetenhet kring förskolans funktion. Föräldrars inflytande förringar förskollära- res professionsstatus och botten i förlegade idéer om förskolan som en avlastning för hemmet som syftar till att förse barn med omsorg snarare än en institution för utbildning och lärande.

Förskolläraryrket har länge varit kvinnodominerat vilket inneburit att verksamheten i många fall förknippats med stereotypt kvinnliga attribut såsom naturlig fallenhet för omsorg (Berntsson, 2006). Ur ett sådant perspektiv betraktas yrket inte kräva ytterligare kompetenser vilket i kombination med föräldrainsflytande tyder på samhälleliga attityder om att förskolans verksamhet syftar till att avlasta föräldrar snarare än att bidra till och stimulera barns lärande och utveckling. Vårdnadshavares rätt till inflytande över verksamheten tyder på att dessa förlegade tankesätt om förskolans verksamhet präglade aktuella styrdokument i sådan riktning att förskollärares professionsstatus och kompetenser förringas även i detta avseende. Denna rätt till inflytande tyder på att vårdnadshavare i vissa avseenden betraktas ha likvärdiga kompetenser med förskollärare vilka genomfört en 3,5 årig utbildning baserad på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet. Förskolans personal kan dock ta avstamp i de styrdokument som är aktuella för förskolan och har därmed befogenhet att fatta slutgiltiga beslut för verksamheten och dess utformande.

Professionsstatus och konsekvenser för förskolans kvalitet

Förskolans verksamhet har länge varit kvinnodominerad vilket bidragit till att en lågprofessionsstatus för yrkesverksamma i förskolan. Ellen Moberg hävdade, vilket beskrivits ovan, vikten i att de som verkar inom förskolan tillägnat sig särskilda kompetenser för att kunna erbjuda de barn som vistas i förskolans goda förutsättningar för utveckling och lärande. Därmed övergick förskolan från att ha varit en institution med stort fokus på omsorgaspekter till en institution där barns lärande blev centralt för verksamheten. Historiskt sett präglades synen på förskolan och dess verksamma av tankar om att kvinnan naturligt besatt de egenskaper som krävdes för att omhänderta barn och att ytterligare kompetensutveckling i form av utbildning inte var nödvändig. Ellen Moberg banade nya vägar för kvinnor i yrkeslivet och påvisade vikten av kompetenta förskollärare med kunskap om barns begynnande livslånga lärande och hur det stimuleras (Holmlund, 1996). Än idag är förskolläraryrket kvinnodominerat vilket Berntsson (2006) menar bidrar till yrkets låga professionsstatus. Brukande av professionsstatushöjande strategier är därmed väsentligt.

Ett av de syften som låg bakom införandet av legitimation för förskollärare är, vilket tidigare nämnts, att höja förskolans kvalitet. Legitimationen innebär att förskollärare fått yrkesmonopol på förskollärartjänster då enbart personal med fullföljd förskolläraryrkesutbildning och legitimation får tillträde till sådana tjänster. Skollagen möjliggör för personal med övrig eller särskild kompetens att anställas i förskolan vilket innebär att förskollärare inte har totalt yrkesmonopol inom förskolan (SFS 2010:800, Regeringens proposition 2010/11:20, Forsman & Larsson, 2011). Då förskolläraryrket och dess utbildning under en lång period inte varit tillräckligt attraktivt råder idag brist på förskollärare vilket i sin tur bidrar till att arbetsgivare i många fall tvingas anställa personal av övrig kompetens. Till skillnad från barnskötarkåren saknar dessa anställda enligt vår erfarenhet i vissa fall utbildning för arbete i förskolan och tillförlitlig kompetens i enlighet med förskolans styrdokument. All verksam personal i förskolan har ett ansvar för att arbeta i enlighet med de strävandemål som anges i förskolans läroplan vilket kan bli problematiskt vid avsaknad av särskild utbildning vilket i sin tur bidrar i många fall till sämre kvalitet i de svenska förskolorna. I och med de förtydligade ansvarområdena i den reviderade läroplanen synliggjordes vikten av förskolan och dess verksamhet samt vilken typ av kompetens som krävs för sådant arbete (Skolverket, 2010).

De styrdokument under vilka förskolans verksamhet bedrivs särskiljer förskollärares och övriga arbetslags ansvar för verkställandet av läroplanens strävandemål. Trots detta syns i

många fall ingen skillnad i ansvarfördelningen mellan respektive yrkesgrupper i det praktiska arbetet. Förskollärares förtydligade ansvar innebär även ökade krav på yrkeskårens förmåga att med avstamp i utbildning och kompetens såväl delegera ansvarområden som att verkställa förskolans uppdrag. Ovan beskrivs även att arbetsgivare i många fall ställer högre krav på förskollärare än övriga i arbetslaget. Förskollärares ökade ansvar för förskolans verksamhet i och med förstärkta statliga direktiv borde resultera i högre professionsstatus och därmed även högre lön och ökade förutsättningar för fortbildning och verkställande av förskolans uppdrag. Ett aktivt och medvetet användande av professionsstatushöjande strategier såsom medial påverkan innebär att förskollärarkåren på egen hand kan arbeta för att främja såväl status som kompetens. Stängningsstrategier kan brukas i avseende att bilda yrkesmonopol inom förskolan vilket skulle innebära att de som verkar inom förskolan har en gemensam kunskapsgrund vilken tillägnats vid förskolläraryrkesutbildning (Berntsson, 2006, Mac Donald, 1995, Utbildningsdepartementet, 2010, Skolverket, 2010). Med en gemensam utgångspunkt i vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet skapas mer jämlika förutsättningar såväl för barn som för personal. Förskolläraryrkesmonopol skulle innebära ökad professionsstatus och bättre förutsättningar till ansvarsfördelning främst utifrån individuella kompetenser. Förskolläraryrkets låga professionsstatus innebär en problematik i verkställande av yrkesmonopol då bristen på utbildade förskollärare innebär att övriga yrkesgrupper, då främst barnskötare, är essentiella för att möjliggöra förskolans verksamhet. Det kan potentiellt finnas en poäng i att på lång sikt ta bort barn och fritidsprogrammet på gymnasiet och likande utbildningar på yrkeshögskolor för att satsa på förskolläraryrkesutbildningen och därmed få en samlad yrkeskår med likvärdig kompetens och förmåga att verkställa förskolans uppdrag. På så vis bildar förskollärarkåren yrkesmonopol och professionsstatus och synen på förskolan och dess funktion ur ett samhällsperspektiv kan potentiellt förändras.

För ökad kvalitet i den svenska förskolan krävs att regeringen tar ett större ansvar för att förskolläraryrkets professionsstatus tydliggörs och höjs vilket i sin tur kan leda till bättre förutsättningar för förskollärare att verkställa sitt uppdrag. Bättre förutsättningar och högre lön kan i sin tur bidra till att göra yrket mer attraktivt vilket bidrar till att höja förskollärartätheten. Vidare bör direktiven för ansvarsfördelning återigen förstärkas och i större utsträckning implementeras i förskolans verksamhet. Att förskollärare saknar yrkesmonopol bör i sin tur motivera ytterligare kompetensutveckling för resterande arbetslag. En gemensam kunskapsbas med utgångspunkt i vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet bör regelbundet problematiseras. Arbetslagets möjligheter till kollektiv reflektion bör prioriteras då ett gemensamt förhållningssätt gentemot barns lärande och utveckling kan innebära ökad likvärdighet i kvalitén på barns utbildning (Skolverket 2013).

Anna-Mia Nilsson påpekar att förskolans verksamhet och dess kvalitet skiljer sig till stor del såväl inom som mellan kommuner vilket delvis beror på låg förskollärartäthet och brist på fortbildning i enlighet med den reviderade läroplanen (Personlig kommunikation, 16/4-14). Då förskollärare i dagsläget saknar yrkesmonopol är det absolut nödvändigt att all verksam personal inom förskolan ges möjlighet att fortbildas och därmed tillägna sig ytterligare kompetenser för att svara mot förskolans uppdrag. En större satsning på förskolepersonalens kompetens och kompetensutveckling kan i sin tur leda till mer jämlika förutsättningar att säkerställa verksamhetens kvalitet och därmed även alla barns rätt till jämställd utbildning. I förskolan läggs grunden för barns livslånga lärande och likvärdig kompetens i arbetslagen bidrar till ökade förutsättningar till goda möjligheter för lärande och utveckling oberoende av socioekonomiska aspekter. I läroplanen för förskolan anges att förskolans verksamhet ska tillgodose alla barns rätt till likvärdig utbildning (Skolverket 2010). Ökad förskollärartäthet, högre pro-

fessionsstatus för förskollärare och bättre förutsättningar för fortbildning bör bidra till en mer jämlik svensk förskola och därmed även barns förutsättningar till lärande och utveckling.

Litteraturlista

- Berntsson, P. (2006). *Läraryrket, förskollärare och statushöjande strategier. Ett könsperspektiv på professionalisering*. Göteborg Studies in Sociology, Göteborg: Intelleccta DocuSys Göteborg.
- Colnerud, G & Granström, K. (2002). *Respekt för läraryrket om lärares yrkesspråk och yrkesetik*. (2:a utg.). Stockholm: Stockholms universitets förlag.
- Eriksson Barajas, K., Forsberg, C., & Wengström, Y. (2013). *Systematiska litteraturstudier i utbildningsvetenskap. Vägledning vid examensarbeten och vetenskapliga artiklar*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Forsman, M & Larsson, C. (2011). *Förskollärares och barnskötares yrkesroller efter den reviderade läroplanen & legitimation för förskollärare*. (Rapport nr: 2011ht5060). Uppsala: Institutionen för pedagogik, didaktik och utbildningsstudier, Uppsala Universitet.
- Gustafsson, K & Mellgren, E. (2008). *Yrkesroller i förskolan - En utvärderingsstudie av en fortbildning initierad av Kommunal och Läraryrket*. (IPD-rapport 2008:01). Göteborg: Institutionen för pedagogik och didaktik, Göteborgs Universitet.
- Holmlund, K. (1996). *Låt barnen komma till oss. Förskollärarna och kampen om småbarnsinstitutionerna 1854-1968*. Umeå Universitet: Pedagogiska institutionen.
- MacDonald, K.M. (1995). *The sociology of the professions*. London: Sage Publications.
- Regeringens proposition 2010/11:20. *Legitimation för lärare och förskollärare*. Stockholm: Regeringskansliet. Utbildningsdepartementet.
- SFS 2010:800. *Skollag*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.
- Skolverket (2013). *Forskning för klassrummet - Vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet i praktiken*. Stockholm: Fritzes.
- Skolverket (2004). *Förskola i brytningstid*. Skolverkets rapport Nr. 239. Stockholm: Fritzes.
- Skolverket (2005). *Kvalitet i förskolan. Allmänna råd och kommentarer*. Stockholm: Fritzes.
- Skolverket (1998). *Läroplanen för förskolan*. Stockholm: Edita.
- Skolverket. (2010). *Läroplan för förskolan, Lpfö 98 (rev. 2010)*. Stockholm: Fritzes.
- Socialstyrelsen (1987). *Pedagogiskt program för förskolan*. Stockholm: Kundtjänst, Allmänna förl.[distributör]. Allmänna råd från Socialstyrelsen, 0280 - 0667 ; 1987:3
- SOU 1997:157: *Att erövra omvärlden – förslag till läroplan för förskolan 1-5 år*. Slutbetänkande av Barnomsorg- och skolkommittén. Utbildningsdepartementet.

Utbildningsdepartementet (2010). *Förskola i utveckling – bakgrund till ändringar i förskolans läroplan*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.

Bilagor

Intervju

Intervju med Anna-Mia Nilsson vid lärarförbundet

1.

Intervjuare (Hädanefter benämnd I) - I styrdokumentet för förskolan anges att olika yrkesgrupper kan verka inom förskolan, finns det ambitioner från lärarförbundet om att förskollärare ska ha yrkesmonopol?

Anna-Mia Nilsson (Hädanefter benämnd A) - Lärarförbundet jobbar för högre förskollärartäthet, förskollärarna är viktiga i förskolan. Det finns en historik som gör att vi haft olika yrkesgrupper i förskolan. Det har varit problematiskt då lärarförbundet och kommunal inte varit överens i diverse frågor. Inför den nya skollagen och den reviderade läroplanen så gjorde vi ett handslag med kommunal som var väldigt historiskt. Överenskommelsen var att när den reviderade läroplanen träder i kraft så ska förskollärare ha det övergripande ansvaret. Det innebär att kommunal stöder oss i att det är förskollärare som har ansvaret för den pedagogiska verksamheten men att barnskötare är en viktig yrkesgrupp att ha kvar i förskolan. Därför går inte vi ut och driver att det bara ska vara förskollärare men vår ingång är att vi ska ha en hög förskollärartäthet.

2.

I - I styrdokumentet för förskolan anges också att förskollärare har det övergripande ansvaret för den pedagogiska verksamheten. Hur anser du att ansvarsfördelningen ser ut i realiteten i verksamheten?

A - Det varierar. Förskolan har en kultur där vi har jobbat i arbetslag där alla gör samma sak. Rapporten yrkesroller i förskolan anser jag sätter finger på tre saker som fortfarande dominerar faktiskt. Det första är att i förskolan eftersom vi jobbar tätt i arbetslag så har vi svårt att urskilja att några har en annan utbildning. Det finns universitetsutbildade lärare i arbetslagen och det finns de som har gymnasieutbildning, ingen är sämre än den andra men vi har olika kompetenser. Det andra är något jag sett när jag varit ute och gjort undersökningar så hävdar många att de fördelar arbetsuppgifter utifrån skiftet tidig, mellan och sen. Så har det sett ut länge och så ser det fortfarande ut. Vi är relationsstyrda, många är väninnor inom arbetslaget och då kan det vara svårt för förskollärare att träda fram och ta ansvaret. Det tredje är att förskolecheferna ställer högre krav på förskollärarna med de uttrycker inte det fullt ut. Denna aspekt är väldigt dominerande och därför är det viktigt att lyfta att förskolan befinner sig i en brytningstid. Man börjar att prata om förskollärarnas övergripande och särskilda ansvar men vi har en bit kvar för vi är fortfarande kvar i arbetslaget. Detta hänger ihop med en fråga som kommer längre ner som handlar om kompetensutveckling. Det är inte så att vi kan påstå att alla förskollärare är likadana och heller inte alla barnskötare och vi har inte haft någon individuell kompetensutveckling genom åren. Kompetensutvecklingen har mest bestått av gemensamma studiedagar. I arbetslaget har man förskollärare som gick ut sin utbildning för många år sen, som jag 1983, när vi pratade Piaget och det var mycket socialiseringsprocessen och barns lek. Sen har man i arbetslaget ni som kommer från en senare utbildning som har ett stort fokus på läraruppdraget. Frågan är svår, det behövs jättemycket kompetensutveckling. På sikt tror jag att det här kommer att bli jättebra.

3.

I - Ser du några konsekvenser i att det är flera verksamma yrkesgrupper i förskolan?

A - Det får konsekvenser på kvalitén när vi har otydliga yrkesroller, arbetslag blir väldigt starka när alla som ingår får känna sig stark i sin yrkesroll. Om man kompletterar varandra, såsom det står i styrdokumentet, då lyfter det också kvalitén.

4.

I - Anser du att förskollärare har de kompetenser som krävs för att svara mot läroplanens strävandemål?

A - Det är väldigt olika och individuellt. Jag kan se att vi behöver mycket mer kompetensutveckling för förskolan är väldigt bra på att planera aktiviteter men att planera att styra mot mål. Jag var med när vi fick läroplanen 1998, då började jag arbetade fackligt en dag i veckan då var det många som sa att det här är inget nytt för vi har alltid satt barnen i centrum. Men det är skillnad om man sätter barnet i centrum och om man utgår från barnet. När man utgår från barnet så tar man ju barnets perspektiv annars är det ett vuxenperspektiv och i detta ser jag att det behövs mer kompetensutveckling. Men det finns ställen som är fantastiska på det här också men generellt behövs det mycket mer för att bli bättre på det här.

5.

I - Vilken typ av fortbildning har lärarkåren fått för att svara mot det uppdrag som angivits i den reviderade läroplanen? Då särskilt i samband med implementeringen av den reviderade läroplanen.

A - Om vi ser på det lokalt så här i Göteborg kretsar fortbildningen mycket kring det nya kapitlet om det systematiska kvalitetsarbetet. Där har det varit mycket kompetensutveckling. Genom åren har det också varit det här med matematik, lärarlyftet, naturvetenskap och andra ämnen. Man har fått mer kompetensutveckling för läroplanen än vad man fått i samband med den nya skollagen. Jag märker att många yrkesverksamma saknar kännedom om att förskolan är en egen skolform och ingår i skollagen. De senaste två åren så har jag träffat över 2000 förskolepersonal runt om i Sverige. Generellt så har man fått kompetensutveckling när det gäller läroplanen och det här att man förstärkt områden som matematik men det är väldigt många som inte känner till skollagen och att vi ingår där och det är en viktig sak att ha kännedom om för läroplanen och skollagen hänger ihop. När läroplanen 98 kom så skulle förskolans läroplan länkas in i grundskolan och grundskolan in i gymnasieskolan så man pratade om att när 1-åringen kom in i förskolan skulle vi ha "stjärnögonen" tända och så skulle vi rikta fokus åt att det här barnet ska gå ut gymnasieskolan. Men i och med läroplanen 1998 fick inte förskollärarna det övergripande ansvaret och därför gjorde vi det historiska handslaget. Jag kommer ihåg min besvikelse. Vi hade jobbat oerhört hårt för att förskollärarna skulle få det övergripande ansvaret och att detta skulle uttryckas i läroplanen som alla andra lärare har för undervisningen. Vid den här tiden hade inte lärarförbundet och kommunal pratat sig samman och kommunal hade större påverkan på politikerna i riksdagen så riksdagen svängde och skrev in arbetslaget och inte förskollärarna. Då påbörjade vi ett gemensamt arbete och prata om att för att bibehålla förskolans kvalitet så kan inte de två stora fackförbunden alltså kommunal och lärarförbundet ha en inbördes konflikt vi måste enas om att när de nya styrdokumentet kommer så ska vi vara överens om vad som står där och därför är handslaget historiskt för ingen trodde på att fackförbunden skulle komma överens. Och därför tror jag att vi fick igenom att förskollärares ansvar skrevs fram i de nya styrdokumentet.